

Kupčijsko.

Bombaž (pavola), njegova obrtnija in cena bombažastega blaga.

Spisal V. C. Zupan.

(Dalje.)

Bombaž iz južne Amerike presega na vsako stran bombaž iz jutrove Indije; zato je pa ta tudi dokaj cenejši od une. Lastnosti dobrega bombaža so poglobitve le-te: da je lepo bel, dolg, svili (židi) podoben, močan, tanek in pa čist.

S tem, mislim, da sem častitim svojim bravcom od bombaža ali prav za prav od rastline, ki nam bombaž daje, toliko povedal, da imajo zapopadek o njem. Čeravno sem že veliko svetá obhodil in vidil veliko dežel in kraljestev v Evropi, res, da nisem še zadel na bombaževo polje, — al kar sem o tej rastlini pisal, ki je nisem sam vidil na polji, izvira od zanesljivih mož, katerim jez take verjamem, kakor lahko verjamete vi meni. Kar pa se tiče bombaža samega, imam jez ravno s tem blagom v svoji kupčiji največ opraviti; zato sem popolnoma zveden o tej trgovini in lahko mi je veljavno besedo govoriti o nji.

In tako prestopim k zgodovinskemu popisu obrtnije ali izdelovanja različnega blagá iz bombaža.

Slavni Mac-Culloch pravi, da zgodovina obrtnijske pridnosti nima na svetu skor bolj imenitne prikazni kakor je ta, ki nam jo kaže čudapolna hitra in mogočna povzdiga angleškega bombaževega obrtnijstva. Pred kakimi 50 leti stala je ta obrtnija tako rekoč še na otročjih nogah, in zdaj — kakošen velikan je! Lahko se reče, da angleška dežela je najbolj obogatela po tem obrtnijstvu. Bistre glave so znajdle mašine, ki delajo, — kapitali špekulativnih mož se z velikim pridom obračajo v to trgovino, — in tisoč in tisoč pridnih delavcov si služi kruh s to obrtnijo. Bogaštvo, ki ga je bombaž naklonil angleški deželi, ji je dalo pred celim svetom mogočnost in veljavo; krepka v premoženji je prestala mnogo bojev na smrt in življenje, in mogoče ji je bilo, silne davke nositi, pod katerimi bi bili konec vzeli njih predniki, in katerih bi nobena druga dežela prenašati ne mogla. Res! večje slave se mehaniška umetnost nikjer ni pridobila kakor ravno o obrtnijstvu bombaževine, ako še pomislimo, da angleška dežela, koja mora po bombaž celih 5000 milj deleč hoditi, je po znajdbah Hargreavesovih, Arkwrightovih, Cromptonovih, Cartwrightovih in drugih prišla v stan, bombažasto blago z dobičkom tudi v tiste kraje nazaj prodajati, odkodar bombaž kupuje.

Nekdaj so si angleški tkavci, ki raztreseni po deželi stanujejo, prejo oskrbovali kakor koli so mogli, in tkano blago so potem kos za kosom na prodaj nosili, kakor hitro so ga izdelali. Leta 1760 pa se je ta obrtnija zasukala vse drugač. Od tega časa so začeli trgovci v Manšestru svoje opravnike po deželi pošiljati, da so s tkavci kontrakte naredili, jim bombaževo prejo ali pa sirov bombaž dajali, ktereja je tkavcova družina sama predla. Tako so bajtice tkavcov postale tako rekoč male fabrike, kjer so otroci in sploh mlajši ljudje bombaž krampljali pa tudi predli, oče pa je tkal. Po tem takem ni bilo tkavcom več treba za to skrbeti, odkod bojo bombaž kupovali ali kam bojo stkano blago prodajali; za vse so jim trgovci skrbeli. *) In ravno to je neizrečeno povzdignilo bombaževo obrtnijo. Zakaj, to je gotovo, da en človek ne more vsega, in kdor pravi, da je vse, je gotovo nič. Pri nas v Avstriji pa je večidel to vse drugač; pri nas je fabrikant večidel ob enem tudi trgovec, in tako se godí, da je večkrat v kupčiji napoti štacunarju, kteremu svoje blago prodaja, ker ga prodaja tudi vsakemu drugemu. Pa v pretres te napake se spuštati me ni tukaj volja, zato skočim spet na Angležko k bombaževi obrtniji.

*) Tako je tudi naša sitarija v Stražišču in tam okoli osnovana. Vred.

Leta 1767 je Jakob Hargreaves, tesár v Blakhurnu, bistra glava, znajdel tako imenovano „Johanco predico“ (spinning Jenny). Sprva ni ta mašina nič drugega opravila, kakor da je 8 nitk tako lahko spredla kakor eno; kmali pa se je ta mašina tako popravila, da je vsak otrok lahko ž njo delal in je 80 do 120 vreten vrtila. Vendar je ta mašina bila le za izdelovanje bombaževega votka pripravna, pa preje ni mogla tako močne izdelavati, da bi bila za osnutek. Toda nova znajdba statev (spinning frame) je to popolnoma zboljšala. Po tej osnovi je še le Rih. Arkwright napravil svojo imenitno predivno mašino. Z valarji presti, je bila čisto nova in krasna misel, in res je težko reči, kaj bi človek bolj občudoval: ali bistroumnost te znajdbe ali pa izvrstno delavnost te mašine. S letom 1785 pa je privilegij Arkwrightov nehal. (Dal. pr.)

Gospodarske skušnje.

(Koliko snažnost pri molznih kravah zdá), kaže nam spet nova skušnja iz Tirolskega. Neko kravo, ki je bila vajena, da so jo vsaki dan dvakrat štrigliali in krtačili, so za poskušnjo 14 dni štrigliali in krtačiti nehali. In glejte! v tem času je imela za 11 bokalov mleka manj kakor v poprejšnih 14 dneh, akoravno se ji ni med tem ne klaja prikrajšala, ne kaj drugega premenilo.

(Razloček klaje pri molznih kravah). Guenon trdi, da mleko dobiva po ohrovtu nekak neprijeten okus, po korenji postane grenkljato, po perji vinske trte je prijetno, pa se rado skisa in je malo masleno, po nemški in turški detelji (lucerni in esparseti) je masno in okusno, po repi je voden in bledó, po senu in dobri otavi masno in dobro, po detelji s krompirjem in otrobi zmešani je posebno dobro. L. Z.

Narodno-zgodovinski odlomki.

1. V letu 900 se je zbralo nekaj nemških škofov v Solnogradu, ker jim ni bilo všeč, da so slovanski Moravani za sv. Metodjem še dalje dobili lastne višje pastirje; pisali so list do papeža Janeza IX., ki je še sedanji čas spomina vreden, če hoče kdo nekdanje razmere med Germani in Slovani bolje spoznati. V tistem listu se med drugimi nahajajo sledeče besede, se mora razumeti, nasproti postavljene poglavarju cele kršanske cerkve: „Prišli so, kakor so sami oznanili, od Vaše strani trije škofje, Janez, nadškof, Benedikt in Daniel, škofa, v deželo Slovanov, ki se kličejo Moravani, koja je našim kraljem in nam poddana bila, tako v opravi kršanske vere, kakor v daci posvetnega premoženja. Zdaj je edina Pasavska škofija razdeljena v petero; zakaj ko so imenovani škofje prišli, so posvetili enega nadškofa in tri podružne škofo. Kršanstvo se je tistim Slovanom jelo studiti (namreč z nemško neumljivo besedo oznanovano, slovensko so radi poslušali); dacije našim kraljem niso hotli plačevati, z vojsko so se uprli, in naš narod začeli napadati. Ker so jih pa naši kralji z orožjem zmagali in v sužnost djali, zatoraj so jih po lastni pravici za dacije smeli imeti, in jih še smejo in morajo; in naj tisti hočejo ali nočejo, našemu kraljestvu bodo podložni. Rodniki presvitlega našega kralja Ludevika so izhajali iz prekršanskega francozkega naroda; slovanski Moravani pa so prišli od malikovavcov in nevernikov. Uni so s cesarsko močjo povikšali rimsko državo, tisti pa to oblast zaničujejo, toraj morajo kaznovani biti itd.“ Ta list so podpisali možje: Teotimar, nadškof Solnograški, Valdon, škof Frižinski, Erhenpald Ajštatski, Caharija Sabijonski (Briksenski), Tuton Rezenski in Rihar Pasavski.

Vzemi kdo besedo: „ali hočejo ali nočejo, našemu kraljestvu bodo podložni“ — saj je beseda, kakoršno današnje čase komaj najhuji nasprotniki slovenstva izustujejo.

2. Tako hudo so kdaj nemški škofje nasprotovali slo-